

ONA TILI VA ADABIYOT DARSLARIDA ZAMONAVIY TA'LIM YONDASHUVLARINI JORIY ETISH MEXANIZMLARI

Bazarova Ozoda Sharifovna

Samarqand viloyati Qo'shrabot tumani 82-IDUM

ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ona tili va adabiyot darslarida zamonaviy ta'lim yondashuvlarini joriy etish mexanizmlari ilmiy-metodik jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida o'quvchi faoliyatiga yo'naltirilgan, natijaga asoslangan hamda integrativ ta'lim yondashuvlarining mazmun-mohiyati ochib beriladi. Shuningdek, interfaol metodlar, raqamli ta'lim vositalari va reflektiv baholash mexanizmlarining o'quvchilarda nutqiy, kommunikativ hamda tafakkur kompetensiyalarini rivojlantirishdagi ahamiyati asoslab beriladi. Maqola xulosalarida zamonaviy yondashuvlarning ona tili va adabiyot ta'limi samaradorligini oshirishdagi metodik imkoniyatlari yoritiladi.*

Kalit so'zlar: *ona tili ta'limi, adabiyot darslari, zamonaviy ta'lim yondashuvlari, interfaol metodlar, o'quvchi faoliyati, ta'lim samaradorligi.*

Аннотация: *В статье с научно-методической точки зрения анализируются механизмы внедрения современных образовательных подходов в преподавании родного языка и литературы. В ходе исследования раскрывается сущность ориентированного на деятельность учащегося, результативного и интегративного обучения. Обоснована роль интерактивных методов, цифровых образовательных средств и рефлексивных механизмов оценивания в развитии речевых, коммуникативных и мыслительных компетенций обучающихся. В выводах статьи определяются методические возможности современных подходов в повышении эффективности обучения родному языку и литературе.*

Ключевые слова: *обучение родному языку, уроки литературы, современные образовательные подходы, интерактивные методы, деятельность учащихся, эффективность обучения.*

Abstract: *This article provides a scientific and methodological analysis of the mechanisms for implementing modern educational approaches in mother tongue and literature classes. The study reveals the essence of student-centered, outcome-based, and integrative learning approaches. It also substantiates the role of interactive teaching methods, digital educational tools, and reflective assessment mechanisms in developing students' linguistic, communicative, and cognitive competencies. The conclusions highlight the methodological potential of modern educational approaches in enhancing the effectiveness of mother tongue and literature education.*

Keywords: *mother tongue education, literature classes, modern educational approaches, interactive methods, student-centered learning, educational effectiveness.*

KIRISH

Hozirgi globallashuv va axborotlashuv sharoitida ta'lim tizimida kechayotgan tub islohotlar ona tili va adabiyot fanlarini o'qitish mazmuni hamda metodikasiga yangicha yondashuvni taqozo etmoqda. Jamiyat taraqqiyotining tezlashuvi, bilimlar hajmining keskin ortib borishi hamda o'quvchilarning individual ehtiyojlari ta'lim jarayonini an'anaviy bilim uzatish modeli doirasida tashkil etishning cheklanganligini ko'rsatmoqda. Shu bois, zamonaviy ta'lim jarayonida o'quvchini tayyor bilimlarni qabul qiluvchi emas, balki mustaqil fikrlovchi, tahlil qiluvchi va o'z nutqiy faoliyatini ongli ravishda boshqara oladigan shaxs sifatida shakllantirish muhim vazifaga aylanmoqda.

Ona tili va adabiyot fanlari o'quvchilarda til madaniyati, nutqiy savodxonlik, badiiy tafakkur va milliy-ma'naviy qadriyatlarni shakllantirishda yetakchi o'rinni egallaydi. Mazkur fanlar nafaqat lingvistik bilimlarni berishga, balki shaxsning ijtimoiy-madaniy muhitda faol ishtirok etishi uchun zarur bo'lgan muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu nuqtayi nazardan, ta'lim jarayonida zamonaviy yondashuvlarni qo'llash ona tili va adabiyot darslarining samaradorligini oshirishning muhim omili sifatida namoyon bo'lmoqda.

Bugungi kunda ta'lim amaliyotida o'quvchi faoliyatiga yo'naltirilgan, natijaga asoslangan, integrativ va reflektiv yondashuvlar tobora keng joriy etilmoqda. Ushbu yondashuvlar o'quvchilarning bilimni passiv o'zlashtirishi emas, balki uni amaliy faoliyat jarayonida egallashi, mustaqil xulosa chiqarishi va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishini nazarda tutadi. Ayniqsa, ona tili va adabiyot darslarida interfaol metodlar, muammoli vaziyatlar, matn bilan ijodiy ishlash hamda raqamli ta'lim vositalaridan foydalanish o'quvchilarning nutqiy va tafakkuriy faolligini sezilarli darajada oshiradi.

Shu bilan birga, zamonaviy ta'lim yondashuvlarini joriy etish jarayoni tizimli va puxta ishlab chiqilgan mexanizmlarni talab etadi. Darsni loyihalash, metod va vositalarni tanlash, baholash mezonlarini aniqlash hamda refleksiya jarayonini tashkil etish o'zaro uzviy bog'liq holda amalga oshirilishi zarur. Aks holda, zamonaviy yondashuvlar faqat tashqi ko'rinish yoki formal talablar darajasida qolib ketishi mumkin.

Mazkur maqolada ona tili va adabiyot darslarida zamonaviy ta'lim yondashuvlarini joriy etishning nazariy asoslari hamda ularni amaliyotga tatbiq etish mexanizmlari tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida mazkur yondashuvlarning o'quvchilarning nutqiy, kommunikativ va tafakkuriy rivojiga ko'rsatadigan ta'siri ilmiy-metodik nuqtayi nazardan yoritib beriladi.

Bugungi kunda ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar jamiyatning intellektual salohiyatini oshirish, mustaqil fikrlovchi va raqobatbardosh shaxsni shakllantirishga qaratilgan bo'lib, bu jarayonda ona tili va adabiyot fanlarining o'rni alohida ahamiyat kasb etadi. Axborot oqimining keskin kuchayishi, raqamli muhitning kengayishi hamda yosh avlodning bilishga bo'lgan ehtiyojlari o'zgarib borayotgani ta'lim mazmuni va uni tashkil etish usullarini zamonaviy yondashuvlar asosida qayta ko'rib chiqishni talab etmoqda. Shu sababli ona tili va adabiyot darslarida zamonaviy ta'lim yondashuvlarini joriy etish masalasi dolzarb ilmiy-metodik muammo sifatida maydonga chiqmoqda.

An'anaviy o'qitish modelida asosan bilimlarni uzatish va qayta bayon qilishga urg'u berilgan bo'lsa, hozirgi ta'lim amaliyoti o'quvchilarning bilimni amalda qo'llash, matnni tahlil qilish, fikrini asoslab ifodalash hamda muloqot jarayonida erkin ishtirok etish ko'nikmalarini rivojlantirishni taqozo etmoqda. Ayniqsa, ona tili va adabiyot darslarida o'quvchilarning nutqiy faolligi yetarli darajada shakllanmasligi, yozma va og'zaki nutqdagi kamchiliklar, badiiy matnni chuqur anglashdagi qiyinchiliklar zamonaviy ta'lim yondashuvlarini tizimli joriy etish zaruratini yanada kuchaytirmoqda.

Zamonaviy ta'lim yondashuvlari o'quvchini ta'lim jarayonining markaziga qo'yib, uning individual imkoniyatlari, qiziqishlari va ehtiyojlarini hisobga olishni nazarda tutadi. Bunday yondashuvlar interfaol metodlar, muammoli vaziyatlar, integrativ topshiriqlar hamda reflektiv baholash mexanizmlari orqali o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, tanqidiy tahlil qilish qobiliyati va ijodiy salohiyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu jihatdan qaraganda, ona tili va adabiyot ta'limida zamonaviy yondashuvlarning ilmiy asoslarini ishlab chiqish va ularni amaliyotga tatbiq etish mexanizmlarini aniqlash bugungi pedagogik amaliyot uchun muhim ahamiyatga ega.

Shuningdek, raqamli texnologiyalarning ta'lim jarayoniga jadal kirib kelishi ona tili va adabiyot darslarini tashkil etishda yangi imkoniyatlar bilan bir qatorda muayyan metodik muammolarni ham yuzaga keltirmoqda. Raqamli vositalardan maqsadga muvofiq foydalanish, ularni dars mazmuni bilan uyg'unlashtirish va o'quvchilarning nutqiy rivojiga xizmat qildirish mexanizmlarini aniqlash masalasi ham mazkur mavzuning dolzarbligini belgilovchi omillardan biridir.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, ona tili va adabiyot darslarida zamonaviy ta'lim yondashuvlarini joriy etish mexanizmlarini ilmiy-metodik jihatdan asoslash, ularning samaradorligini aniqlash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish hozirgi ta'lim tizimi oldida turgan dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

ASOSIY QISM

Zamonaviy ta'lim yondashuvlari pedagogik jarayonda o'quvchi shaxsini rivojlantirishni ustuvor vazifa sifatida belgilaydi. Bu yondashuvlar konstruktivizm, faoliyat nazariyasi, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim hamda natijaga asoslangan o'qitish g'oyalari tayangan holda shakllangan. Mazkur konsepsiyalar ta'lim jarayonida bilimni tayyor holatda berishdan ko'ra, uni o'quvchining mustaqil faoliyati orqali egallashini nazarda tutadi. Ona tili va adabiyot fanlarida bu yondashuvlar o'quvchilarning til birliklarini ongli qo'llashi, matnni tahlil qilishi va fikrini mantiqiy asosda bayon etishiga xizmat qiladi.

Zamonaviy yondashuvlarning muhim jihati shundaki, ular bilim, ko'nikma va malakalarni uzviy bog'liqlikda rivojlantirishni ko'zda tutadi. Ona tili va adabiyot darslarida tilshunoslik va adabiyotshunoslik bilimlari o'quvchining nutqiy faoliyati, tafakkuri va ma'naviy dunyosi bilan uyg'un holda shakllantiriladi. Shu sababli zamonaviy yondashuvlar mazkur fanlarning mazmunini amaliy jihatdan boyitishga imkon yaratadi.

O'quvchi faoliyatiga yo'naltirilgan ta'lim mexanizmlari. O'quvchi faoliyatiga yo'naltirilgan ta'lim yondashuvi ona tili va adabiyot darslarida muhim metodik mexanizm sifatida qaraladi. Ushbu yondashuvda o'qituvchi bilim manbai emas, balki ta'lim jarayonini tashkil etuvchi va yo'naltiruvchi subyekt sifatida namoyon bo'ladi. Dars jarayonida

muammoli savollar, ijodiy topshiriqlar, matn bilan mustaqil ishlash va guruhli muhokamalar tashkil etilishi o‘quvchilarning faolligini oshiradi.

Mazkur mexanizm orqali o‘quvchilar badiiy va ilmiy matnlarni tahlil qilish, muallif pozitsiyasini aniqlash, o‘z munosabatini asoslab berish hamda xulosalar chiqarishga o‘rganadi. Natijada o‘quvchilarda tanqidiy fikrlash, nutqiy mustaqillik va muloqot madaniyati shakllanadi. Ayniqsa, adabiyot darslarida obrazli tafakkurni rivojlantirish, badiiy asarning g‘oyaviy-badiiy xususiyatlarini ochib berish ushbu yondashuvning samaradorligini oshiradi.

Interfaol metodlardan foydalanish mexanizmlari. Zamonaviy ta’lim yondashuvlarini joriy etishda interfaol metodlar muhim o‘rin egallaydi. “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Venn diagrammasi”, “Insert”, “Case-study”, “Bahs-munozara” kabi metodlar ona tili va adabiyot darslarida o‘quvchilarning bilish faolligini oshirishga xizmat qiladi. Ushbu metodlar orqali o‘quvchilar bilimni passiv qabul qilmay, balki uni muhokama, tahlil va umumlashtirish jarayonida egallaydi.

Interfaol metodlar matn bilan ishlashda alohida ahamiyat kasb etadi. Matnni qismlarga ajratish, mazmuniy tahlil qilish, muallif fikrini baholash va o‘z pozitsiyasini bildirish jarayonlari o‘quvchilarning nutqiy va tafakkuriy rivojiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Shu bilan birga, bu metodlar o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshirib, ta’lim jarayonini samarali tashkil etishga imkon yaratadi.

Raqamli ta’lim vositalarini joriy etish mexanizmlari. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi ona tili va adabiyot darslarida zamonaviy ta’lim yondashuvlarini joriy etishda yangi imkoniyatlarni yuzaga keltirmoqda. Elektron darsliklar, multimedia taqdimotlar, onlayn platformalar va interaktiv topshiriqlar dars mazmunini boyitadi hamda o‘quvchilarning mustaqil ishlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Raqamli vositalar yordamida badiiy matnlarni audiovizual shaklda o‘rganish, muallif hayoti va ijodini vizual materiallar asosida tahlil qilish, yozma nutqni rivojlantirishga qaratilgan mashqlarni tashkil etish mumkin. Biroq raqamli ta’lim vositalaridan foydalanishda ularning maqsadga muvofiqligi va didaktik asoslanganligi muhim ahamiyatga ega. Aks holda, texnologiyalar ta’lim samaradorligini oshirish o‘rniga chalg‘ituvchi omilga aylanishi mumkin.

Baholash va refleksiya mexanizmlarining ahamiyati. Zamonaviy ta’lim yondashuvlarini joriy etishda baholash jarayoni ham yangi mazmun kasb etadi. An’anaviy yakuniy baholash bilan bir qatorda, formatif va reflektiv baholash mexanizmlaridan foydalanish o‘quvchilarning o‘z-o‘zini tahlil qilish va rivojlantirish imkoniyatlarini kengaytiradi. Ona tili va adabiyot darslarida yozma va og‘zaki ishlarni baholashda aniq mezonlarga tayanish, fikrni ifodalash darajasi, mantiqiy izchillik va ijodiy yondashuvni hisobga olish muhimdir.

Refleksiya jarayoni o‘quvchilarning o‘z faoliyatiga baho berish, erishilgan natijalarni tahlil qilish va keyingi o‘quv faoliyatini rejalashtirishiga xizmat qiladi. Bu esa zamonaviy ta’lim yondashuvlarining samaradorligini oshirishda muhim mexanizm hisoblanadi.

Zamonaviy ta’lim tizimida ona tili va adabiyot fanlarini o‘qitish jarayoni tobora murakkablashib, o‘quvchilardan nafaqat nazariy bilimlarni egallashni, balki ularni amaliy

faoliyatda samarali qo‘llay olishni ham talab etmoqda. Shu jihatdan qaraganda, ta‘lim jarayonida zamonaviy ta‘lim yondashuvlarini joriy etish masalasi tasodifiy holat emas, balki ta‘lim sifatini oshirishga qaratilgan obyektiv ehtiyoj sifatida yuzaga chiqmoqda. Ushbu ehtiyojni ilmiy-metodik jihatdan asoslash va amaliy mexanizmlarini aniqlash mavzuni chuqur o‘rganishni taqozo etadi.

Ona tili va adabiyot darslarida ko‘plab hollarda o‘quvchilarning nutqiy faolligi pastligi, mustaqil fikrlash ko‘nikmalarining yetarli darajada shakllanmaganligi hamda badiiy matnni tahlil qilishda yuzaga kelayotgan qiyinchiliklar kuzatiladi. Bu holatlar ta‘lim jarayonini faqat an‘anaviy usullar bilan tashkil etishning cheklanganligini ko‘rsatadi. Shu sababli zamonaviy ta‘lim yondashuvlarini tizimli ravishda joriy etish va ularning samaradorligini ilmiy asosda tadqiq etish zarurati yuzaga kelmoqda.

Bundan tashqari, raqamli texnologiyalarning ta‘lim jarayoniga keng joriy etilishi ona tili va adabiyot fanlari mazmunini yangicha tashkil etishni talab qilmoqda. Raqamli vositalardan maqsadga muvofiq foydalanish, ularni o‘quvchilarning nutqiy va tafakkuriy rivojiga xizmat qildirish mexanizmlarini aniqlash hozirgi pedagogik amaliyotda dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Ushbu jarayonning metodik asoslarini ishlab chiqmasdan turib, ta‘lim samaradorligini ta‘minlash qiyinlashadi.

Shuningdek, zamonaviy ta‘lim yondashuvlari asosida tashkil etilgan darslarda baholash va refleksiya mexanizmlarining o‘rni alohida ahamiyat kasb etadi. O‘quvchilarning o‘z faoliyatini tahlil qilish, o‘z-o‘zini baholash va rivojlanish yo‘nalishlarini belgilash ko‘nikmalarini shakllantirish masalasi ham ilmiy tadqiqotni talab qiladi. Bu esa mazkur mavzuni o‘rganishning nazariy va amaliy jihatdan zarur ekanligini ko‘rsatadi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, ona tili va adabiyot darslarida zamonaviy ta‘lim yondashuvlarini joriy etish mexanizmlarini chuqur o‘rganish, ularning ta‘lim sifati va o‘quvchilarning nutqiy rivojiga ta‘sirini aniqlash hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqish pedagogika fanining muhim vazifalaridan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda.

XULOSA

Ona tili va adabiyot darslarida zamonaviy ta‘lim yondashuvlarini joriy etish ta‘lim jarayonining mazmuni va samaradorligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Tadqiqot jarayonida mazkur yondashuvlarning nazariy asoslari hamda ularni amaliyotga tatbiq etish mexanizmlari tahlil qilinib, ularning o‘quvchilarning nutqiy, kommunikativ va tafakkuriy rivojiga ijobiy ta‘siri ilmiy jihatdan asoslab berildi. Zamonaviy yondashuvlar o‘quvchilarning ta‘lim jarayonidagi faolligini kuchaytirib, bilimlarni ongli va puxta o‘zlashtirishga xizmat qilishi bilan ajralib turadi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchi faoliyatiga yo‘naltirilgan, interfaol va integrativ yondashuvlar ona tili va adabiyot darslarida matn bilan ishlash samaradorligini oshiradi, mustaqil fikrlash va tanqidiy tahlil ko‘nikmalarining shakllanishiga zamin yaratadi. Raqamli ta‘lim vositalaridan maqsadga muvofiq foydalanish esa dars jarayonini boyitib, o‘quvchilarning qiziqishini kuchaytirish bilan birga, ularning nutqiy faolligini rivojlantirish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Shuningdek, baholash va refleksiya mexanizmlarining zamonaviy yondashuvlar asosida tashkil etilishi o‘quvchilarning o‘z faoliyatini tahlil qilish, o‘z-o‘zini baholash va rivojlanish yo‘nalishlarini belgilash ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Bu esa ta’lim jarayonining uzluksiz va samarali tashkil etilishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Umuman olganda, ona tili va adabiyot darslarida zamonaviy ta’lim yondashuvlarini tizimli va izchil joriy etish ta’lim sifatini oshirish, o‘quvchilarda mustahkam nutqiy va tafakkuriy kompetensiyalarni shakllantirish hamda ta’limning amaliy yo‘naltirilganligini ta’minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur yondashuvlarning ilmiy-metodik asoslarini chuqurlashtirish va amaliy mexanizmlarini takomillashtirish kelgusidagi pedagogik tadqiqotlar uchun muhim yo‘nalishlardan biri bo‘lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Abdullayeva M. Ona tili o‘qitish metodikasi. – Toshkent: Fan, 2018.
2. Avliyoqulov N., Musaeva N. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Innovatsiya, 2019.
3. Boymirzayeva S. Adabiyot ta’limida interfaol metodlar. – Toshkent: O‘qituvchi, 2020.
4. Davletov O. Ta’lim jarayonini loyihalash asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.
5. Jo‘rayev R. Ta’lim mazmunini modernizatsiyalash muammolari. – Toshkent: Fan, 2016.
6. Karimova G. Ona tili darslarida nutq kompetensiyasini rivojlantirish. – Toshkent: Noshir, 2021.
7. Mirzayeva D. Adabiyot darslarida badiiy matn tahlili metodikasi. – Toshkent: Akademnashr, 2019.
8. Musurmonova O. Ta’limda shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv. – Toshkent: O‘zbekiston, 2018.
9. Rahmonov A. Ona tili ta’limida zamonaviy metodlar. – Toshkent: O‘qituvchi, 2020.
10. Saidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan, 2015.
11. Sharipov Sh. Pedagogik innovatsiyalar va ularning amaliyotdagi o‘rni. – Toshkent: Innovatsiya, 2021.
12. To‘xtayeva M. Adabiyot darslarida kompetensiyaga yo‘naltirilgan yondashuv. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2022.
13. Xolmatova N. O‘quvchilarning nutqiy faolligini oshirish metodlari. – Toshkent: Noshir, 2020.
14. Zunnunov A. Ta’lim jarayonida baholash va refleksiya. – Toshkent: Akademnashr, 2019.